

19. YÜZYIL İNGİLTERE'SİNDE TÜRKÇENİN BİR GRAMER KİTABI: ABU SAİD VE "TURKISH SELF- TAUGHT"
A GRAMMAR BOOK OF TURKISH LANGUAGE IN THE 19TH CENTURY ENGLAND: ABU SAID AND "TURKISH SELF- TAUGHT"

HAKAN YALAP

Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Assoc. Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Education
hakanyalap@nevsehir.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-0300-2741>

GAMZE KILIÇ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
gamze_akcil@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-5494-2958>

Atıf / Citation

Yalap, H-Kılıç, G. 2021. "19. Yüzyıl İngiltere'sinde Türkçenin Bir Gramer Kitabı: Abu Said ve "Turkish Self-Taught". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 70, (Ocak-January 2021). 33-48

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 22.7.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 27.10.2020
Yayın Tarihi- *Date Published* : 20.01.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4425>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-70, Ocak-January 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

"Etik Beyan /İzin Belgesi" makalenin sonunda ver almaktadır.

19. YÜZYIL İNGİLTERE'SİNDE TÜRKÇENİN BİR GRAMER KİTABI: ABU SAİD VE "TURKISH SELF-TAUGHT" *

A GRAMMAR BOOK OF TURKISH LANGUAGE IN THE 19TH CENTURY
ENGLAND: ABU SAID AND "TURKISH SELF-TAUGHT"

HAKAN YALAP- GAMZE KILIÇ

Öz

Dil; siyasi, ekonomik ve kültürel sebeplerle devletlerarası iletişimin en önemli unsuru olmuştur. Güçlü devletler; milletler arasında otorite kurma, egemenlik sağlama ve yerine göre sömürgeleştirme gibi emelleri için dili araç olarak kullanmıştır. Siyasi ve ekonomik gücün elinde bulunduğu devletlerin dilleri, diğer milletler tarafından öğrenilmek istenmiştir. Dil öğrenmenin temelini çoğunlukla ekonomik ve sosyo-politik gerekçeler belirler. Dolayısıyla tarih içinde de Türkçe öğrenmenin sebepleri bu gerekçeler olmuştur. Bu gerekçeler pratik ve hızlı Türkçe öğrenme gayretleriyle birleşince tüccar, bürokrat gibi insanlara yönelik Türkçe öğretim kitapları hazırlanmıştır.

Bu makalede Franz Thimm'in (Turkish Self-Taught or the Dragoman for Travellers in the East Being a New Practical and Easy Method of Learning the Turkish Language) "Kolay ve Pratik Bir Yöntemle Klasik, Avrupa ve Oryantal Dilbilgisi Serileri" adlı eserinin on ikincisi olan Abu Said tarafından hazırlanan "Kendi Kendine Öğretilen Türkçe veya Doğudaki Gezgin Dragomanlar İçin, Türkçe Öğrenmenin Yeni Pratik ve Kolay Bir Yöntemi" adlı eser incelenmiştir. Avrupa literatüründe "dragoman" olarak bahsedilen çevirmenlerin Türkçe öğrenimi için hazırlanan eser, 19. yüzyıl bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Seride bulunan diğer Türkçe öğretim kitaplarının sadece sözlük olmasının aksine Abu Said'in eserinin dil bilgisi, diyalog, kelime öğretimi ve sözlük içeriğinin olmasıyla dönemin ekonomik ve sosyal durumunu da göstermesi ve dragomanlara özel hazırlanması sebebiyle araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, eser incelemesi, dragoman, dragomanlara özel dil öğretimi

Abstract

Language has become the most significant element of interstate communication for political, economic and cultural reasons throughout history. Powerful states used language as a tool for their ambitions such as establishing authority among nations, establishing sovereignty, and betimes colonization. The languages of the states holding political and economic power were desired to be learned by other nations. Economic and socio-political reasons determine the basis of language learning. Therefore, these reasons generated the grounds for learning Turkish for many years. When these reasons were combined with practical and fast learning efforts in Turkish, Turkish language teaching books intended for people such as merchants and bureaucrats have been prepared.

In this article, the book prepared by Abu Said as the twelfth of Franz Thimm's "Series of Classical European and Oriental Grammars After an Easy and Practical Method" and titled as "Turkish Self-Taught; or, the Dragoman for Travellers in the East Being a New, Practical and Easy Method of Learning the Turkish Language" has been studied. The work, prepared with the intent of teaching Turkish to the European translators referred as "dragoman" in the European literature, has been evaluated in the context of the 19th century. Abu Said's work was chosen as a research subject because, unlike the other Turkish language teaching books in the series being only a dictionary, it has grammar, dialogue, vocabulary and dictionary content, shows the economic and social situation of the period, and is specially prepared for dragoman.

Key Words: Turkish language teaching, book review, dragoman, special language teaching for dragoman

* Bu çalışma, Doç. Dr. Hakan YALAP danışmanlığında hazırlanan "Abu Said Ve Turkish Self-Taught or the Dragoman for Travellers in the East Being a New Practical and Easy Method of Learning the Turkish Language Adlı Eserinin İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezi ışığında hazırlanmıştır.

Structured Abstract

Language has become the most significant element of interstate communication for political, economic and cultural reasons throughout history. Powerful states used language as a tool for their ambitions such as establishing authority among nations, establishing sovereignty, and betimes colonization. The languages of the states holding political and economic power were desired to be learned by other nations. Economic and socio-political reasons determine the basis of language learning. Therefore, these reasons generated the grounds for learning Turkish for many years. When these reasons were combined with practical and fast learning efforts in Turkish, Turkish language teaching books intended for people such as merchants and bureaucrats have been prepared.

The work has been light on subsequent works in books prepared for teaching Turkish. For example, a review of the book "Turkish Self-Taught by Natural Method with English Phonetic Pronunciation" prepared by Fuad Attaoullah, published by Franz Thimm in 1940, shows that examples of Turkish Self-Taught or the Dragoman for travelers are developed and transmitted with current words. Abu Said said that Turkish is a mixed language because it takes words from other languages. But he also emphasized the uniqueness of these words due to the appropriate addition of them to the grammatical characteristics of Turkish. In his 1854 book *Suggestions for the Assistance of Officers in Learning the Languages of the Seat of War in the East*, linguist Max Muller quotes this idea as saying, "Turkish is such a harmonious language that it gives the impression that it is the creation of a board of eminent scholars." He also emphasized the uniqueness of these words due to the appropriate addition of them to the grammatical features of Turkish.

This Orientalist, quoted by Muller and Abu Said, m. It is possible to say that Pierre François Viquier stated the uniqueness of Turkish with this quote in his work *Éléments de la Langue Turque, ou Tables Analytiques de la Langue Turque Usuelle, Avec leurs Développement*, published in 1789. In addition, Viquier mentioned the similarities of Turkish with Latin in his book and expressed a deep respect for Turkish. Abu Said stated that when Turkish is learned, other Eastern languages will be easily learned. In terms of language learning, he stated that Turkish has a decisive status among Eastern Languages and its priority in language learning. It is possible to think that a dragoman who has to dominate the geography of the Middle East, where Arabs, Persian and Turks live extensively, should have the ability to use more than one language.

Teaching Turkish as a foreign language in the Ottoman Empire the 17th century, it has progressed systematically thanks to the embassies and schools of states such as England, Italy, France, Germany. This progress was not limited to translation services provided in consulates, but in the following years, especially with the opening of foreign schools, a structure was formed against the Turkish language. European states showed an interest in foreign language teaching in early history. It has become necessary to learn Turkish by the nations that are in commercial, social and political relations with the Turks. Until the 20th century, foreign states have made progress in teaching Turkish with their own opportunities and have managed to turn Turkish teaching into an advantage for their own states. Examples of Venetian language schools and French language schools can be shown. These schools were established based on the need for translators in commercial and diplomatic relations. But over time, foreign states have trained diplomats to work for their own interests. For this reason, they taught Turkish to the diplomats they raised in the Turkish-speaking lands (especially in Istanbul), allowing them to recognize Turkish culture. Thus, their diplomats have mastered Turkish culture, Turks and Turkish and have the opportunity to receive all kinds of information that will benefit their country. Even in the years when Turkish was an effective language in the world, no system was established on teaching Turkish as a foreign language. In many historical periods, it can be

seen that the Ottoman State, which had the same political and economic power as Britain, began its activities of teaching Turkish as a foreign language very late. The problem has been noticed with non-Muslim families in the translation service acting in favor of foreign states. But this problem has not been addressed from the point of view of language teaching. Attention has been paid to the fact that the translators are Turkish, considering only within the framework of political administration. Translators who had no knowledge of Language Teaching and translation, who were appointed trustees only because they were of Turkish origin, also had negative relations with non-Muslims. Complaints of non-Muslims about bribery and nepotism attracted the attention of foreign states rather than the Ottoman State. Thus, foreign states used this deficit in the Ottoman Empire in a way that gave them an advantage. In the Ottoman Empire, translators were needed every term. Important steps were taken by the Ottoman state and foreign states to address this need. Turkish is taught in language schools established by foreign states. Many Turkish teaching books have been used in these language schools. The work we have studied has been prepared according to the purpose of learning Turkish on its own without being connected to a tutorial. These and similar studies are in fact unique documents in terms of showing the state of Turkish in the eyes of foreigners, its development, teaching, dictionary structure, word staff, historical, political, economic and social structure of the period.

Giriş

İnsanın var olmasıyla birlikte ortaya çıkan dil, sosyal yaşamın vazgeçilmez unsurudur. İnsanın duygu ve düşüncelerini yazılı veya sözlü olarak ifade etmesini sağlayan dil, farklı toplumlar arasındaki iletişimi de sağlamaktadır. Dil, devletleri çağın ilerisine taşıyan bir unsurdur. Toplumun karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Ünlü düşünür Schopenhauer, dili yazıldığı ulusun fizyonomisi olarak tarif eder (Schopenhauer,2007:99). Farklı dilleri konuşan toplumların çeşitli sebeplerle (dini, siyasi, ekonomik vb.) iletişime geçmek istemesiyle birlikte yabancı dil öğretiminin temelleri atılmıştır. Geniş bir coğrafyada konuşulan Türkçe, geçmişten günümüze kadar sosyal hayatın yanı sıra ekonomik ve siyasi hayatın, askeri ve diplomatik ilişkilerin de iletişim dili olmuştur. Türklerin diğer devletlerle olan ilişkileri de çoğunlukla askeri sebeplerle başlamıştır. Türklerin kurdukları askeri düzen onlara siyasi ve diplomatik alanda avantaj sağlamıştır. Komşu devletler Türklerin askeri güçlerinden faydalanmak istemişlerdir. Ekonomik ve siyasi sebeplerin ardından dinin de dil öğrenme sürecinde baş etken olduğu görülür. Türklerin diğer dillerle olan derin ilişkisini başlatan temel faktörün ekonomik veya siyasi değil de dini olduğu aşikârdır.

Budizm ve Maniheizm gibi dinlerin Türkler arasında yayılmasıyla, bu dinlerin anlayışı da Türkler arasında kabul edilmeye başlanmıştır. Türkler, bir savaş sebebiyle İslamiyet ile karşılaşmış ve İslamiyet'i tercih etmiştir. İslamiyet'i kendi dil kaynağı olan Arapçadan öğrenmek istemişlerdir. Bu sebeple Türkler arasında Arapça, tahakküm kurmuştur.

Ticaret yoluna dil gücüyle hükmeden Farsların ve ilkçağ ile orta çağın lingua-francası olan Farsçanın, Türkçeyi kelime kadrosunun çok ötesinde gramer yapısından ek yapısına kadar etkilemesinde ise ekonomik ve siyasi sebepler olmuştur.

Türkçenin diğer dilleri etkilemesinde ise Osmanlı Devleti zamanındaki genişleme politikası ve bunun getirdiği ekonomik-siyasi gerekçelerin olduğu düşünülebilir. Geniş bir zaman dilimine hitap eden Klasik Türk Edebiyatı incelendiğinde farklı milletlerden şair-

yazarların olduğu ve eserlerini Türkçe yazdığı görülebilir. Çünkü 15. yüzyıldan itibaren Türkçe edebi anlamda rüştünü ispat etmiş ve sadece bir iletişim dili olmanın çok ötesinde bir dil vasfı kazanmıştır.

Uzunca bir dönem Türkler, Asya'dan Avrupa'ya tarih sahnesinde önemli bir role sahip olmuştur. Türklerin, yabancı devletlere karşı milletini güvence altına almak üzere özgürlük mücadelesi vermesi ve sosyal devlet anlayışı içinde olması sebebiyle kendileri tarafından icra edilen bir dil öğretimi söz konusu değildir. Ancak Türkçe öğrenmek isteyen diğer milletler zaman içerisinde kendilerine göre bir metot oluşturmuş görünmektedir. Ticari anlamda gücü elinde bulunduran İtalyanca, Almanca, Fransızca ve İngilizce; Türkçe öğrenmeye yönelik dil kitapları hazırlanan diller olarak başı çeker.

Yabancıların Türkçe öğretimini sistemleştirmeye çalıştığı 16. yüzyılda, kendisinden sonraki dil okullarına rehber durumunda olan Venedik Dil Okulları öne çıkmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti ile Venediklilerin ticari ilişkileri gelişmiştir. Venedik yönetiminin Türkçe bilen tercümana ihtiyacı olmuştur. Bu ihtiyaç sebebiyle 1551'de tercümanlık için İstanbul'a Giovanni della lingua adında gençlerden oluşan bir topluluk yollanmıştır (Hitzel, 1995). 17. yüzyıla kadar birkaç tercüman ve Marcontonio Giustiniani'nin Türkçe gramer kitabı ön plana çıkmıştır. 17. yüzyılda Venedik hükümeti genç bürokratlarına Türkçe öğretmek amacıyla dil okulu kurmuştur. Ara ara işlev gören okul Venedik Cumhuriyeti'nin ortadan kalkması ile kapanmıştır. 17. yüzyılın sonlarına doğru misyonerler tarafından Doğu Dil Okulları açılmış ve Venedikli tüccarlar burada Türkçe öğrenmiştir. Venedik Dil Okulları ve Doğu Dil Okulları, Fransa'da tercüman yetiştirmek amacıyla kurulan dil okullarına da örnek olmuştur (Hitzel, 1995). İtalyanların Türkçe konusundaki gayreti yine 17. yüzyılın başlarında Bernardo do Parigi tarafından Vocabolario Italiano-Turchesco adlı sözlüğün hazırlanmasına vesile olmuştur (Kartalhoğlu,2015). Dil ve onun gerekleri olan sözlük konusundaki bu çalışmalar yazarlarına bir dilci niteliği de kazandırmış olmalıdır. Mesela Parigi'nin sözlüğünü hazırlarken pek çok kişi kelimeleri Arap harfleriyle değil de Latin harfleriyle yazmasını ister. Ancak müellif, her milletin kendisine göre bir yazım ve konuşma tarzı olduğunu vurgulayarak (Kartalhoğlu,2015:18) sözlüğü Latin harfleriyle yazmanın olumsuz etkilerinden bahsedebilecek kadar sözlük bilgisi ve dil eğitimcisi niteliklerini göstermektedir.

Fransa, ticari ve siyasi hayatta ortaya çıkan tercüman sorununu gidermek amacıyla, 1669 yılında Dil Oğlanları Okulu'nu kurmuştur. 9-10 yaşlarındaki Fransız çocuklar, Louis-le-Grand Koleji'nde teorik eğitim aldıktan sonra İstanbul veya İzmir'de bulunan Kapüsen manastırlarında eğitim almıştır. Fakat hedef dilin konuşulduğu doğal ortamdan uzak kalmanın dil öğretimi açısından olumsuzluğunu görmek mümkündür. Bu sebeple manastırda yetişen öğrenciler İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'da bulunan dil okulundaki öğrenciler, bir Türk öğretmenin rehberliğinde Türkçe, Arapça ve Farsça öğrenmiştir (Hitzel, 1995:25). Bu doğrultuda Türkçede ilerlemiş öğrencilerin kahvehanelerdeki meddahları dinlemesinden anlaşılmıştır ki, bu okullarda Türk dilinin yanı sıra Türk kültürü de öğretilmiş ve dönemin siyasi atmosferine hâkim olunmuştur denilebilir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde kahvehaneler; âşık atışmalarının, edebi toplantıların olduğu sosyal ve siyasi hayatın nabzının tutulduğu mekânlardır (Yalap, 2017:1923). Kullanılan otantik materyaller; günümüz dil öğretim sistemlerine yakın bir sistemin kullanıldığını göstermektedir.

Öğrencilere, dil düzeylerinin değerlendirilmesi için Osmanlı vakayinamelerinden parçalar çevirilmiştir (Hitzel, 1995:45). Bir tercüman adayının vakayinameleri çevirirken Osmanlı Devleti'ndeki gündelik siyasi ve toplumsal yaşama da vakıf olabileceği düşünülebilir.

Osmanlı Devleti'nde Dragomanlar/Çevirmenler

Batı kaynaklarında geçen dragoman kelimesi, tercüman kelimesinden gelmektedir. Doğu tarihi uzmanı olan Bernard Lewis'e göre tercüman; bir dilden başka bir dile tercüme yapan ve farklı dilleri konuşan insanların iletişim kurmasına yardımcı olan kişilerdir (Lewis,2008:26). Dragomanların; çeviri yapmanın yanı sıra diplomatik ilişkileri yönetmek, ticari ayrıcalık oluşturmak, azınlıkların haklarını korumak, istihbarat sağlamak gibi birtakım görevleri de vardır. Osmanlı Hükümeti için çalışanlara Divan-ı Hümayun tercümanı denirken yabancı elçiliklerde çalışan tercümanlara yabancı devletlerce dragoman denirdi. Dragomanlar, Osmanlı sarayına tercümanlık göreviyle yerleşmiştir. Bu tercümanlar doğal olarak ülkelerinin çıkarları doğrultusunda ülkelere istihbarat sağlamış ve Osmanlı'nın aleyhinde de çalışmış olabilirler. Devşirme olan bazı tercümanlar da bu süreçte kendi milletlerinin çıkarlarına yönelik çalışmıştır. Kendilerine sunulan diplomatik ayrıcalıklar sayesinde yabancı devletlere topladıkları bilgileri vermişlerdir (Gürkan, 2017: 61).

Tercümanlık; Hun Devleti döneminden itibaren siyasi ve ekonomik alanlarda etkili olmuş bir birimdir. "Asya Hunları'nın merkezinde çeşitli dillerde konuşan ve yazan kalabalık bir heyet çalışırdı. Batı Hun İmparatorluğu'nun başkentinde kâtipler, tercümanlar, kuryeler faaliyet hâlinde idiler." (Kafesoğlu, 2007: 278) Siyasi, sosyal ve ticari dil aracılığı yapan tercümanlara, farklı dönemlerde farklı misyonlar yüklenmiştir. Tarihçi F. Hitzel tercümanın Osmanlı ile Avrupa arasındaki diplomatik ilişkilerde iletişimi sağlayan en önemli araç olduğunu ifade etmektedir (Hitzel, 1995:17). Tercümanların, Orhan Gazi döneminde Bizans İmparatorluğu ile yapılan savaşlar ve diplomatik ilişkilerde resmi olmasa da var oldukları düşünülmektedir. II. Murat dönemi kayıtlarında adları geçen Curac ve M. Pillis isimli iki şahsın tercümanlık yaptığına dair bir bulgu tarihçi Ducas'tan aktarılmıştır (Aydın, 2007:44).

II. Mehmet, şehzade olduğu zamanlarda tercümanları diplomatik ilişkiler için görevlendirmiştir. II. Mehmet'in Türkçe bilen Rumları tercüman olarak seçtiği ve Grekçe eserleri Türkçeye çevirttiği bilinmektedir. Resmî belgelerin ve batı eserlerinin Türkçeye çevrilmesi, diplomatik ilişkilerin yönetilmesi gibi önemli konularda öne çıkan Divan-ı Hümayun tercümanları Osmanlı Hükümeti'nin özellikle dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Çevirmenliğin bir meslek olarak icra edilmeye başlandığı dönemlerde gayrimüslimler çevirmen olarak kabul edilmiştir. Bu duruma daha şehzade iken tercüme ve tercümanlara ehemmiyet veren Fatih'in, fetihten önce gayrimüslim olan Dimitri Kyritzes adındaki tercümanı görevlendirmesini örnek olarak verebiliriz. Fatih, fetih sonrası ise Lütfi Bey ile mühtedi tercümanlık dönemini başlatmıştır. Ayrıca II. Mehmet döneminde 1479 tarihli bir antlaşmayı Venedik'e götürerek tercümanlık yapan Lütfi Bey'in varlığı resmi kayıtlara geçmiştir (Orhonlu, 1991: 15). Tercümanlığın gelişimi II. Bayezid döneminde de devam etmiştir. Devlet tercümanlarının dragoman unvanıyla isimlerinin kaydedildiği bir inamat defterinden söz edilmektedir. Şakırdanı Katıban-ı Hızane-i Amire adındaki bir listede; Alaaddin, İskender ve İbrahim adındaki üç dragomandan bahsetmiştir (Aydın, 2007: 46).

Osmanlı Devleti'nde tercümanlık sık sık nitelik değiştirmiştir. Diğer devletlerle yaşanan her sorunlu dönemde tercüme ve tercümanlık işi yön değiştirmiştir. Kanuni dönemi ile tercümanlar cemaat statüsü kazanmıştır (Aydın, 2007:47). Yunus Bey, 1542 tarihinde Venedik ile yapılacak olan anlaşma için Venedik'e bizzat gitmiştir. Böylelikle tercümanların devletin dış ilişkilerinde önemli bir yer edindiğini söylemek mümkündür. Rum asıllı mühtedi olan Yunus Bey, devlet ilişkilerine oldukça faal bir rol üstlenmiştir.

Osmanlı sarayındaki Yahudi hekimlerin yerine Rum hekimlerin nüfuz kurması ile Osmanlı Devleti'nde Rum aileleri ön plana çıkmıştır (Balcı, 2006:64).

Girid seferini sonlandırmak için çalışan Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa, barış görüşmelerinde tercümeleriyle kendisine yardım eden Panayoti Nicoussios Mamonius adlı bir tıp hekimini 1673'te baş tercüman olarak atamıştır. Böylece Divan-ı Hümayun tercümanlığında Fenerli Rum aileleri dönemi başlamıştır. Hristiyan tebaaya verilmeyen bazı haklar (sakal bırakmak, dört hizmetçisi olmak, ata binmek, kürk giymek gibi) Fenerli Rum ailelerine verilmiştir. Böylelikle sosyal statülerini yükselten Fenerliler, tercümanlığı kendi menfaatleri için kullanmaya başlamıştır (Orhonlu, 1991:18). Yunan isyanları sonucunda Rum ailelerinin diğer devletlerle olan görüşmelerinde Osmanlı karşıtı tavırlar sergilemeye başlaması Osmanlı Hükümeti'nin dikkatini çekmiş ve tercümanlığın eskisi gibi Müslüman tebaaya verilmesine karar verilmiştir. Bu kararla birlikte tercümanlık tarihi sahnesine Yahya Efendi çıkmıştır. Yahya Efendi, tercümanlık işlerinin birkaç kişi ile yürütülmesinin zorluğunu dile getirmiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde bir tercüme odası kurulmuştur. Tercüme odası hem tercüme işlerinin yürütülmesi ile ilgilenmiş hem tercüman yetiştirme görevini üstlenmiştir (Aydın, 2007:60). Tercüme odalarının misyonu, dış ilişkilerde rol alacak diplomat yetiştirme odaklı geliştirilmiştir. Tercüme odası dönemin popüler kültürü olan Fransız kültürüne ait kaynaklar başta olmak üzere Batıya ait eserleri Türkçeye çevirmiştir. Batıyı anlamaya çalışan entelektüel bir sınıf ortaya çıkarmıştır (Şeref, 2014: 282).

Osmanlı Devleti, merkezden uzakta bulunan yabancı toplulukları (Mısır gibi) padişahın hükümlerine uygun yönetmek için eyalet sistemini kurmuştur (İnalçık, 1995:549). Eyaletteki halkın devletin görevlendirdiği idare kadrosu ile sağlıklı bir iletişim kurmasının sağlanması amacıyla eyalet tercümanları gönderilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda eyalet tercümanlarının ikiye ayrıldığı görülmüştür. Bunlardan ilki, idare ile olan ilişkilerde görevli olan eyalet divanı tercümanlarıdır. Diğeri ise mahkemede görevli olan mahkeme tercümanlarıdır. Eyalet divan tercümanı, halkın Türk olmadığı ve Türkçe bilmediği topraklarda idari işlere bakmıştır. Bu sebeple tercümanlar, halk arasında önemli ve otoriter bir konuma yükselmiştir. Divan tercümanlığı; tercümanın görevlendirildiği eyalette aile içinde devam etmiştir. Eyalet tercümanları; eyallete bağlı Türkçe yürütülen mahkemelerde, tercüme ihtiyacından dolayı görevlendirilmiştir. Mahkeme tercümanlığı; halkın davalarda kendini iyi ifade etmesi ve savunması için kurulmuştur. Osmanlı Devleti, davalı veya davacının Türkçe bilmediği için savunma veya ifadesinin mahkeme önünde çevrilmesine olanak sağlamıştır. Mahkeme tercümanları merkezden emirle atamıştır (Yılmazçelik, 2019:85).

Müessese tercümanları Tanzimat devrine kadar tercüman sınıfları arasında en ehemmiyetli sınıf olarak görülmüştür. Bu sınıftan seçilen tercümanlar, baş tercüman unvanına diğer sınıflara göre daha yakındır. Osmanlı Devleti 18. yüzyılla birlikte askeri alanda yenileşmeye gitmiş ve askeri alanda Batı odaklı eğitime ağırlık vermiştir. Bu

nedenle askeri ve eğitim alanında çalışan müessese tercümanlarının içinde en önemli sınıf tersane tercümanlığıdır.

Osmanlı Devleti'nin bazı ülkelere sağladığı ayrıcalıklarla, İstanbul ve Akdeniz başta olmak üzere devletin çeşitli yerlerinde elçilik ve konsolosluk faaliyetleri artmıştır. Diğer ülkelerin konsolosluklarında yapılan devlet görüşmeleri için tercümanlar atanmıştır. Bu tercümanlar gayrimüslimlerden seçilmiştir. Fakat gayrimüslimlerin Osmanlı Devleti aleyhindeki hareketleri (bağımsızlık idealleri çerçevesinde hareket etmek vb.) sebebiyle Osmanlı tebaasından Türk ve Müslüman tercümanlar seçilmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Avrupa'nın öncü devletleri, Osmanlı Devleti'nde konsolosluklar açmıştır (Orhonlu, 1991:23). Yukarıda belirtildiği üzere konsolosluk kuran devletler buralarda görevlendirilecek tercümanların kendi ülkelerinde yetiştirmek amacıyla dil okulları kurmuştur. Bu okullara Venediklilerin ve Fransızların açtığı dil okulları örnek gösterilebilir. Elçilik ve konsoloslukta tercüman olanlar 18. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı tebaası dışında yabancı ülkelere gelmiş, Türkçe bilen kişilerden de seçilmiştir. Örneğin 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde İngiltere'nin tercüman olarak gönderdiği Sir Andrew Ryan, dragomanlık görevini şöyle açıklamaktadır:

“İstanbul'daki yaşantıma başladığımda önce kıdemsiz dragoman oldum. Asıl görevim, ikinci derecedeki Türk mahkemelerinde İngiliz tebaalarıyla ilgili kamu ve hukuk davalarındaki duruşmalara katılmak ve çeşitli idari birimlerde, özellikle gümrük dairelerinde ve eski Zaptiye Nazırlığı'nda onların çıkarlarını korumaktı.” (Ryan, 2015: 19).

Andrew Ryan'ın otobiyografisinde belirttiği gibi tercüman misyonuyla Osmanlı Devleti'ne gelen yabancılar, mensubu oldukları ülkelerin çıkarlarını 'kapitülasyon ve anlaşmalar' çerçevesine bağlı kalarak korumuş ve kendi yararlarına çalışmıştır. Konsoloslukta çalışan dragomanların tek vazifesi çevirmenlik değildir. Tercüman sadece çeviri ve tercüme işleri ile meşgul olmuşken dragoman çeviri, tercüme ve kendi ülkesinin lehine olan ve daha ziyade diplomatik her konuyla meşgul olmuştur. Daha belirgin bir ifadeyle, dragoman: mali, dini, hukuki her alanda ülkesinin menfaatlerine göre hareket etmekte olan özel yetiştirilmiş bir görevlidir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında dragomanların tercümanlardan ayrı bir statüde oldukları görülmektedir.

Ryan'ın belirttiği şu cümleler bu düşüncüyü doğrular niteliktedir:

“Bir başka davada, kafayı bulduğunda polise saldırmakla kalmayıp, tarafsız bir şekilde peygamberi, padişahı ve Kraliçe Victoria'yı kötüleyen çok sıradan bir sarhoşun cezasını hafifletme çabası içinde tükendiğimi unutamıyorum. Peygamberi kötülemek, mahkemenin yetkisi dışındaydı ve sadece Devlet Şurasında ya da bu tür bir başka yüksek düzey mahkemede ele alınabilirdi. Ben Kraliçe Victoria konusuyla ilgilenebileceğimi söyledim, fakat adam dokuz aya mahkûm oldu... Elçiliğin yaptığı uygulama, bildirim yapıldıktan sonra, din değiştirmek isteyen kişiyle Adliye Nazırlığında tek başına görüşmek üzere, konsolosluk dragomanını göndermek ve baskı olmadığından emin olmaktı. Benim ilgilendiğim olayların çoğu, Türklerle evlenen genç kadınlarla ilgiliydi... Kıdemli dragomanlar düzenli olarak sık sık buluşup, ortak konuları tartışıyorlardı. Bu görüşmelerinden çok sayıda hukuki kararlar

birlikte, Babiali ile yapılan ve büyük ölçüde Sefaretlerden gönderilen “benzer” notlardan oluşan yazışmalar çıkıyordu. Mali ayrıcalıklarımız konusunda da hukuki ayrıcalıklarımız konusunda olduğumuz kadar inatçıydık.” (Ryan, 2015:22-28).

Belirtildiği gibi dragomanlar, devlet nezdinde olduğu kadar halk nezdinde de önemli bir yere sahiptir ve yüksek bir zümre olarak görülmektedir. Görev aldıkları ülkelerin kültürlerine uyum sağlamaktadır. Tarihçi Jean Henri Ubucini elçilik tercümanları hakkında eserinde şunları kaleme almıştır:

“Sefaret tercümanları bir zamanlar ayrı bir kast teşkil ediyorlardı. Hemen hemen hepsi levanten olup ülkenin asilleriydi. Onları görmeliydi, başlarını mağrurca dik tutmuş, bakışlar kibirli, Türk usulü eğetlenmiş atların üzerinde; şarklı kıyafetleri giyinmiş, başlarında hafifçe kulağa doğru eğik fiyakalı bir kalpak, özel hizmetindeki kapı oğlanlarının peşi sıra caddenin ortasında kibirle giderlerdi.” (Ubucini, 1977:141).

Eserin Şekil İncelemesi

“Turkish Self-Taught” adlı eser Abu Said tarafından hazırlanmıştır. Abu Said hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. 1877 yılında Londra’da yayımlanan ve dragomanlara özel öğretimler içeren bu kitap 138 sayfadan oluşmaktadır. Eserin ön sözünde Franz Thimm serisi tanıtılmıştır. Serinin dragomanlara özel hazırlandığı belirtilmiştir. “First Course” başlıklı bölümde telaffuz, alfabe, sesli harfler ve yazım kuralları verilmiştir. Harflerin başta, ortada ve sondaki halleri ile transkripsiyonlarından bahsedilmiştir.

Yazar Türkçenin ses yapısının öğretimini ön planda tutmuştur. Eserde “sağır nun” olarak ifade edilen nazal n sesinin detaylı verilmesi bu bilgiyi desteklemektedir. Aidiyet belirttiği ve ikinci tekil şahıs eki olduğu deniz, gülün gibi örnek kelimelerle açıklanmıştır.

Kitap, Türkçe ses yapısının özellikleri anlatıldıktan sonra iki bölüme ayrılmıştır. I. bölümde, kelime ve kelime alıştırmalarına yer verilmiştir. Kelimeler yeryüzü, ev ve mobilya, istekler, meyveler gibi kavram alanlarına göre sınıflara ayrılmıştır. Şu sınıflandırmayı örnek olarak verebiliriz:

Tarla Bitkileri

Wheat,	boghdāi.
barley,	ārpā.
oats,	yūlāf.
rice,	birindjē.
maize,	misirboghdai.
flour	ūn.
grass,	ot.
hay,	otlūk (Abu Said,1877: 35).

Ayrıca eserde; gündelik yaşamda kullanılan kelimeler liste halinde hazırlanmıştır. Kullanılan kelimelere bakıldığında eserin seyahat edenler ile diplomatik ilişkilerde görev almak için dil öğrenenlere yönelik hazırlandığı görülebilir (Abu Said,1877: 40-46). Söz konusu kelimeleri şu şekilde göstermek mümkündür:

<i>the emperor</i>	- <i>imperathor.</i>
<i>the sultan</i>	- <i>padishah, sulthan.</i>
<i>minister of foreign affairs</i>	- <i>kharidjie nasırı.</i>
<i>paper</i>	- <i>kiaghid.</i>
<i>the seal</i>	- <i>mühür.</i>
<i>the letter</i>	- <i>mektub.</i>
<i>passport</i>	- <i>yol emri.</i>
<i>reins</i>	- <i>dizgün.</i>
<i>to pitch the tent</i>	- <i>tchadir curmac.</i>
<i>saddle bags</i>	- <i>yandjuk.</i>

İkinci bölümde dil bilgisi verilmiştir. Bu bölümün ilk konusu “İsimler” dir. “Kelime Haznesi ve Egzersizler” adlı birinci bölümde, ilk olarak Türk dilinin kesin bir tanımı ve cinsiyetinin olmadığı belirtilmiştir. Hayvanların cinsiyetini belirtirken önce erkek veya dişi kelimelerinin getirildiği belirtilmiştir (Abu Said,1877: 47).

fil, elephant	-erkek fil, the male elephant dişi fil, the female elephant.
---------------	---

Arapça kökenli özel erkek isimlerine –e veya –a eklenerek kadın ismi türetildiği belirtilmiştir (Abu Said,1877: 48).

Halil (masc.)	-	Halile (fem.)
Selim (masc.)	-	Selima (fem.)

Ayrıca sultan kelimesinin, isimden önce geldiğinde erkek, isimden sonra geldiğinde kadın belirttiği ifade edilmiştir:

Sultan Selim	-	Selima Sultan.
--------------	---	----------------

Yapım ekleri (-lı, -li, -lu, -lü) ile oluşturulan kelimeler sıfat olarak isimler başlığı altında verilmiştir. Sıfatlara örnek olarak 54 kelime verilmiştir. Sayı sıfatları ise “Rakamlar” başlığı altında gösterilmiştir (Abu Said,1877: 58-61).

Zamirler konusunda iyelik zamirleri ve dönüşlülük zamirleri ayrıntılarıyla anlatılmıştır. İyelik zamirlerinin –m, -n, -y, -ki ekleriyle oluşturuldukları belirtilmiş ve her ek ile çekim örnekleri verilmiştir (Abu Said,1877: 65-66).

Fiiller, mastar eklerine örnek verildikten sonra sevmek ve olmak fiillerinin sesletim şekilleri ile anlatılmaya başlanmıştır. Akabinde zarf, bağlaç ve ünlem konuları gündelik hayata uygun örnekler verilerek anlatılmıştır.

Bir dil öğrencisinin siyasi insanlarla olduğu gibi halktan insanlarla da iletişim içinde olacağı düşünülmüş ve eserde günlük hayattan kesitler verilerek örnek diyaloglar oluşturulmuştur (Abu Said,1877:103-108). Bu bilgiyi şu örneklerle göstermek mümkündür:

-What do you want?	-Ne istersin?
-I want, I wish	-İsterim.
-Where are you going?	-Nereye ghideyorsun?
-I am going home.	-Eve ghideyorum.
-Do you like it?	-Onu sever misin?
-Very much.	-Pek tchok, ziyadecile.

- Are you ready? -Hazer meçen?
 -yes, Sir. -Evet efendim.
 -What do you wish for Sir? -Ne istersiniz sulthanım.

Kendi devletleri lehine hareket eden dragomanların, bu diyaloglar sayesinde pratik yapabilecek olması, hedeflerindeki toplumun karakteristik özelliklerini öğrenebilmeleri açısından önemli bir fırsattır.

Dragomanlar, Osmanlı topraklarında hem devlet erkânıyla hem halk ile iletişime geçmiştir. Bu sebeple iki farklı konuşma tarzı da öğretilmek istenmiştir. İkinci bölümün sonunda, konuşulan kişiye göre iki formda pratik ifade verilmiştir. Samimi olunan kişilerle farklı; resmiyetteki kişilerle farklı tarzda konuşma şekilleri örnek olarak verilmiştir:

- What is your name?* -Aden nedir? Adenez nedir?
What do you want? -Ne arzularsen? Ne arzularsenez?
Good, day, Sir. -Sabahınız hayır ola, sultanım. (Abu Said, 1877:107)

Eserde İngilizce Türkçe pratik sözlük verilmiştir. Bu sözlükte her İngilizce kelimenin Türkçe karşılığı verilmiştir. Birinci ve ikinci bölümde kelimelerin Osmanlı alfabesi ile yazılışları da gösterilmiş fakat sözlükte verilmemiştir (Abu Said,1877: 110-136). Şu kelimeler sözlüğe örnek verir niteliktedir:

- Abandon, v. -brakmak
 able -kabil, kadir
 abolish -ibtal etmek
 abominable -mekruh
 above -jokari

Tablo 1 Turkish Self-taught adlı eserde verilen para birimleri

COINS USED IN TURKEY.			
I GOLD.		Value	
100 Piastres or 1 lira	=	£ 18. 2	
50 "	or 1/2 "	=	9. 1
25 "	or 1/4 "	=	4. 6 1/2
II SILVER.			
20 piastres.		£ 3. 7 1/2	
10 "		1. 9 3/4	
5 "		11	
2 "		4	
1 "		2	
III COPPER.			
20 paras		£ 1	
10 "		1/2	
5 "		1/4	
ENGLISH MONEY.			
£ 1.	is worth	109	= —
1 Shilling	"	5	= 10
1 Penny	"	—	= 18

Yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi eserin sonunda Türk lirası ve değerli madenlerin İngiliz sterlini karşısındaki değeri verilmiştir (Abu Said,1877: 136).

Verilen dil bilgisi ve kelime tasniflerine bakıldığında eserin temel seviyede Türkçe öğretimini hedeflediği düşünülebilir. Bu bilgiler doğrultusunda dil öğrenenlerinin temel seviyede Türkçe öğrenirken Türk kültürü, siyaseti ve ekonomisi ile ilgili temel bilgiler almasının da amaçlandığı görülmektedir.

Eserin Muhteva İncelemesi

Franz Thimm'in, Manchester ve Londra'da ticari çevresi olan Alman bir kitapçı ve aynı zamanda bir dilci olduğu bilinmektedir. 1840 yılında Franz Thimm yabancı dillerin kendi kendine öğretimi için bir seri hazırlamıştır (Reed, 2007:107). Türkçe karşılığı yabancı dili kendi kendine öğrenme olan “*self-taught*” terimini, dil öğretimi kitapları serisinde kullanmıştır. Thimm, bu terime yönelik 1861'de Almanca ve İtalyanca dillerinde kitaplar yayınlamıştır. İki kitabın da başlığı “Kendi Kendine Öğrenme”dir. Basılan ilk kitaplar başarılı olunca serinin devamı gelmiştir. 19. yüzyıldaki siyasi, ekonomik gelişmeler ışığında Avrupa'da, Orta Doğu ve Asya dillerine olan rağbetin arttığı düşünülmektedir. Serinin devamı bu diller ile sağlanmıştır. Böylelikle Thimm, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Yidce dillerine ek olarak Arapça, Felemenkçe, Çince, Almanca, Hintçe, İtalyanca, Norveççe, Lehçe, Portekizce, Rusça, İsveççe ve Türkçe dil öğretim kitapları yayınlamıştır. İncelenen kitaplarda hedef dilin, ortak dil veya anadil olarak kabul edilen İngilizce ile öğretilmek istendiği görülebilir. Kendi kendine öğrenme kuralına bağlı kalınarak hedef dilin telaffuzuna rehberlik edilmiştir. Her kitapta dil bilgisi öğretiminde, hedef dildeki kelimelerin İngilizcedeki karşılıkları verilerek çeviri yöntemi kullanılmıştır.

Eser Türkçe öğretimi için hazırlanan kitaplar içerisinde kendisinden sonraki çalışmalara ışık olmuştur. Örneğin, Franz Thimm tarafından 1940 yılında basılan Fuad Attaoullah'ın hazırladığı “*Turkish Self-Taught by Natural Method with English Phonetic Pronunciation*” adlı kitap incelendiğinde Turkish Self-Taught or the Dragoman for Travellers'in örneklerinin güncel kelimelerle geliştirilerek aktarıldığı görülmektedir (Attaoullah, 1942). Attaoullah “The World and Nature” başlığı altına güneş ve ay kelimelerinin yanı sıra *güneş tutulması, ay tutulması, fırtına, medcezir, mehtap, gök gürlemesi* ve *yönleri* de dâhil etmiştir (Attaoullah, 1942: 18-19). “Minerals” başlığı altına *granit taşı, cam, çakıllı kum, nikel, krom, çelik, elmas, zümrüt, yakut* gibi kelimeleri dâhil etmiştir (Attaoullah, 1942: 20-21). Hayvan isimlerine ek olarak *havlama, meleme, anırma, hırlama, uluma, miyavlama, kişneme* gibi hayvan seslerinin adlarını vermiştir (Attaoullah, 1942: 22) Şehirdeki mekân isimlerine ise *arı kovanı, hendek, kaldırım, tahta perde, çimen, çit, kütük, gübre, odun* gibi şehirde bulunan unsurları eklemiştir (Attaoullah, 1942: 28-30)

Abu Said, Türkçenin diğer dillerden kelime alması nedeniyle karma bir dil olduğunu söylemiştir (Abu Said, 1877:7). Fakat bu kelimelerin, Türkçe'nin gramer özelliklerine uygun bir şekilde eklenmesini de önemle vurgulamıştır. Abu Said'in düşüncesini dilbilimci Max Muller, 1854'te *Suggestions for the Assistance of Officers in Learning the Languages of the Seat of War in the East* adlı kitabında bir oryantalistten aktardığı “Türkçe öyle uyumlu bir dildir ki insanda bir seçkin bilginler kurulunun yaratımymış izlenimi uyandırır” ifadeleriyle ortaya koymaktadır (Muller, 1854:97).

Muller'in ve Abu Said'in alıntıldığı bu oryantalistin M. Pierre François Viquer olduğunu ve 1789'da yayınladığı *Éléments de la Langue Turque, ou Tables Analytiques de la Langue Turque Usuelle, Avec Leurs Développement* adlı eserinde Türkçenin önemini bu alıntı ile belirttiğini söylemek mümkündür. Ayrıca; Viquier, kitabında Türkçenin Latince ile benzerliklerinden söz ederek Türkçeye derin bir saygı duyduğunu da ifade etmiştir (Viquier, 1789:9).

Günümüzde İngilizceden alınan “shock” kelimesi Türkçe sesletim şekliyle (şok) yazılıp türetilbilmektedir: şoklamak, şoka girmek, şok olmak vb. Bu durum Türkçenin

sondan eklemeli dil olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Abu Said, Türkçe öğrenilince diğer Doğu dillerinin de kolaylıkla öğrenileceğini dile getirmiştir. Dil öğrenimi açısından Türkçenin Doğu dilleri arasında belirleyici bir statüye sahip olduğunu ve dil öğrenimindeki önceliğini ifade etmiştir (Abu Said, 1877:8). Arap, Fars ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Orta Doğu coğrafyasına hâkim olmak zorunda olan bir dragomanın, birden fazla dili kullanma becerisine sahip olması gerektiğini düşünmek mümkündür. Bu noktada, Arapça ve Farsçadan önce Türkçe öğrenilerek diğer Doğu dillerini öğrenmeye temel atılmış olunacaktır.

Abu Said; eserinde Asya ve Avrupa'yı ekonomik ve siyasi bakımdan birbirine bağlayan merkez konumundaki başkent İstanbul başta olmak üzere; tüm Osmanlı Devleti'nde ve halkının Türk olduğu Güney Asya ve Türkistan eyaletlerinde Türkçenin konuşulup yazıldığını ifade etmiştir (Abu Said, 1877:7). Türklerin azınlık durumunda yaşadığı Mısır, Suriye, Trablusgarp ve Tunus gibi bölgelerdeki aydın kişilerin Türkçeyi tercih etmeleri, Türkçenin dünyada yoğun olarak konuşulan dillerden biri olarak Türkçenin kabul edildiğini göstermektedir. Dil öğrencilerine verilen bu bilgi Türkçenin bahse konu dönemde dünya siyasetinde önemli dillerden biri olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin üretim sistemlerinin hâkimi olan ziraat; 15. yüzyıldan 19. yüzyıl sonlarına kadar önemli bir yer tutmuştur. Asıl toprak sahibi olan devletin, toprakları tebaasına devrederek ekonomik istikrarı kontrol altına almaya çalışmıştır (Genç, 2000). Abu Said'in kitabını hazırladığı dönem göz önüne alındığında Batılı devletlerin sanayi hamlesinin aksine Osmanlı Devleti'nde hâkim olan temel ekonomi sektörü tarımdır. Devlet içinde tarımın öne çıkarılması ve bu sektöre ehemmiyet verilmesi kitabın içeriğini de etkilemiştir. Öğrenen hedef kitlenin, tarımla ilgili bilmesi gereken terimlerin birçoğuna kitapta yer verilmiştir. Örneğin ağaç türleri, çiçekler, tarla bitkileri meyve ve sebze vb. terimler tek tek başlık olarak kitapta yerini almıştır (Abu Said, 1877: 33-35). Bu terimleri şu örneklerle göstermek mümkündür:

The apple -	-elma.
orange	-portakal.
the nut	-gevits.
the herb	-ot.
the carrot	havug.
gourd	-kabak.
a fig tree	-indjir aghadji.
a olive tree	-zeitun aghadji.
the poplar	-cavac aghadji.
wheat	-boghdai.
barley	-arpa.
flour	-un.

Dil ve kültür birbirini tamamlayan iki ögedir. Bir dil öğrenilirken aynı zamanda kültür de öğrenilir. Kültür, nesilden nesle dil aracılığıyla aktarılmıştır. Atasözü, deyim, türküler gibi yazılı ve sözlü eserlerde kültüre rastlamak mümkündür. Atasözü gibi millete özgü konuların öğretilmesi ancak kültürü öğretmek ile mümkündür. İncelenen eserde atasözüne rastlanılmamıştır. Ağaç, kuş ve çiçek türlerinin verilmesini kültürel bir öğretim

olarak değerlendirmek mümkündür (Abu Said,1877: 34-37). Bu türleri şu örneklerle somutlaştırmak mümkündür:

the crypress	-servi aghadji.
the willow	-söyüt aghadji.
the laurel	-defneh aghadji.
a rose	-güül.
a lily	-zanbac.
a tulip	-laleh
a parrot	-dudu.
a nightingale	-bülbül.
a swan	-cughu.

Eserdeki kelime sınıflandırmalarından biri de yönetici isimleridir. Devlet kademesindeki her yönetici ve görevlinin adı verilmiştir (Abu Said,1877: 40-41). Verilen adları şu örneklerle somutlaştırmak mümkündür:

minister of police	-cavuch basi. (s.40)
grandchamberlain	-kapudji basi. (s.40)
clergy	-ulema. (s.41)

Diğer devletlerdeki imparator, kral gibi ifadeler de verilmiştir. Örneğin; yöneticilere yöneltilen hitap sözcüğü olan “hazretleri” de bu kelime başlığı içinde öğretilmiştir (Abu Said, 1877: 40).

Sonuç

Bu makalede 19. yüzyılda Abu Said tarafından hazırlanmış yabancı dil olarak Türkçe öğretim kitabı “Turkish Self-Taught” adlı eser incelenmiştir. İncelenen eserde, Türkçeyi kendi kendine öğrenmek isteyen her bireye yönelik bir kitap hazırlanmaya çalışılmıştır. Eserde -hazırlandığı yıl göz önüne alınarak- bilinmesi gereken temel seviyedeki gramer kurallarının yanı sıra kültürel, politik ve ekonomik her unsurun öğretildiği saptanmıştır. Eser Franz Thimm tarafından hazırlanan Avrupa ve Oryantal dilleri gramer serisinin bir parçasıdır. Eserin içeriğinde dönemin siyasi ve ekonomik konjonktürüne uygun kelime ve kelime gruplarının verildiği belirlenmiştir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi 17. yüzyılda özellikle İngiltere, İtalya, Fransa, Almanya gibi devletlerin elçilikleri ve okulları sayesinde sistemli bir şekilde ilerlemiştir. Bu ilerleme konsolosluklarda verilen çeviri hizmetleri ile sınırlı kalmamış, sonraki yıllarda özellikle yabancı okulların açılmasıyla Türkçenin aleyhine bir yapı oluşmuştur. Avrupa devletleri erken tarihlerde yabancı dil öğretimine ilgi göstermiştir. Türklerle ticari, sosyal ve politik açıdan ilişkide olan milletler tarafından Türkçe öğrenmek ihtiyaç haline gelmiştir. 20. yüzyıla kadar Türkçenin öğretimi konusunda yabancı devletler kendi imkanları ile ilerleme göstermiş ve Türkçe öğretimini kendi devletleri nezdinde avantaja dönüştürmeyi başarmışlardır. Venedik dil okulları ile Fransız dil okullarını bunlara örnek gösterilebilir. Bu okullar, ticari ve diplomatik ilişkilerde çevirmen ihtiyacından yola çıkarak kurulmuştur. Fakat zamanla yabancı devletler kendi menfaatleri için çalışacak diplomat yetiştirmişti. Bu yüzden yetiştirdikleri diplomatlara Türkçeyi, Türkçe konuşulan topraklarda bilhassa

İstanbul'da öğreterek Türk kültürünü de tanımlarını sağlamışlardır. Böylelikle diplomatları Türk kültürüne, Türklere ve Türkçeye hâkim olmuştur ve ülkelerine fayda sağlayacak her türlü bilgiyi alma fırsatını yakalamışlardır.

Uzun yıllar boyunca, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi üzerine herhangi bir sistem kurulmamıştır. Birçok tarihi devirde İngiltere ile aynı siyasi, ekonomik güce sahip Osmanlı Devleti'nin, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi faaliyetlerine çok geç başladığı görülebilmektedir. Çevirmenlik hizmetindeki gayrimüslim ailelerin, yabancı devletlerin lehine hareket etmesi ile birlikte sorunun farkına varılmıştır. Fakat bu sorun, dil öğretimi açısından ele alınmamıştır. Sadece siyasi yönetim çerçevesinde ele alınarak çevirmenlerin Türk olmasına dikkat edilmiştir. Dil öğretimi ve çeviri ile ilgili bir bilgisi olmayan, sadece Türk asıllı olmasından mütevellit atanan çevirmenlerin de gayrimüslimlerle olumsuz ilişkileri devam etmiştir. Gayrimüslimlerin rüşvet, adam kayırma ile ilgili şikâyetleri Osmanlı Devleti'nden ziyade yabancı devletlerin dikkatini çekmiştir. Böylelikle yabancı devletler Osmanlı Devleti'ndeki bu açığı kendilerine avantaj sağlayacak şekilde kullanmışlardır.

İngiltere, İngilizce öğretimi çalışmalarıyla Hindistan gibi sömürge bölgelerinde uzun yıllar hâkimiyetini garanti altına almıştır. Fransa'nın Cezayir ve Afrika'daki diğer sömürge ülkelerinde gösterdiği hâkimiyetinde Fransızca öğretiminin büyük katkısı olmuştur. Osmanlı Devleti, etnik kökeni farklı olan ülkelere kendi dillerinde eğitim olanağı sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar yabancı dil olarak Türkçe öğretimine ehemmiyet vermemesi sömürgeci devletlerin dikkatini çekmiştir. Yabancı devletler tarafından azınlıklara yönelik yapılan eğitim çalışmaları ile Osmanlı Devleti aleyhine birçok adım atılacaktır.

Osmanlı Devleti'nde çevirmenlerin varlığına her dönem ihtiyaç olmuştur. Bu ihtiyaca yönelik Osmanlı Devleti ve yabancı devletler tarafından önemli adımlar atılmıştır. Yabancı devletlerin kurduğu dil okullarında Türkçe öğretilmiştir. Bu dil okullarında birçok Türkçe öğretim kitabı kullanılmıştır. İncelenen eser, bir öğreticiye bağlı kalmadan kendi kendine Türkçe öğrenebilme amacına göre hazırlanmıştır. Bu yönüyle diğer öğretici kitaplardan farklı olduğu düşünülmelidir.

Son olarak günümüzde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hazırlanmış tarihi kaynakların incelenmesi konusunda çalışmalar artmıştır. Birçok dilde öğretim kitabını içeren Franz Thimm serisinin bir parçası olan bu eserin incelenmesi sonucu hazırlanan bu çalışmayla, 19. yüzyıl Türkçe öğretim faaliyetleri kapsamında küçük bir boşluğun doldurulması amaçlanmıştır. Ayrıca dragomanlar için hazırlanan bu eser, dilin siyasi, ekonomik ve kültürel konulardaki gücünü destekler niteliktedir. Bu ve benzer çalışmalar aslında Türkçenin yabancılar gözündeki durumunu, gelişimini, öğretimini, sözlük yapısını, kelime kadrosunu, dönemin tarihi, siyasi, iktisadi ve sosyal yapısını da göstermesi açısından kayda değer bir belge niteliği taşır.

Kaynaklar

- Attaoullah, F. (1942). *Turkish Self-taught by Natural Method with English Phonetic Pronunciation*. Londra: E. Marlborough & Co.ltd, 28-30.
- Aydın, B. (2007). Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yeri. *Osmanlı Araştırmaları*, 41-86.
- Balcı, S. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.
- Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul : Ötüken Neşriyat.
- Gürkan, E. S. (2017). *Sultanın Casusları 16. Yüzyılda İstihbarat Sabotaj ve Rüşvet Ağları*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Hitzel, F. (1995). *Dil Öğretimi ve Tercümanlar*. (Çev. M. Sert.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 9-45.
- İnalçık, H. (1995). Eyalet. *TDV İslam Ansiklopedisi 11. Cilt* (s. 548-550). içinde Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kartallıoğlu Y. (2015). Söz Kitabı İtalyanca Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2007). Türk Millî Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Lewis, B. (2008). *Babil'den Dragomanlara*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Muller, M. (1854). *Suggestions for the Assistance of Officers in Learning the Languages of the Seat of War in the East*. Londra: Longman, Brown, Green & Longmans, Paternoster Row.
- Orhonlu, C. (1991). Osmanlı Devletinde Tercümanlık. *Atatürk Konferansları 1971-1972* (s. 13-23). içinde Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Reed, S. (2007). German Printers, Publishers and Booksellers in Nineteenth-century Britain. S. Manz, M. S. Beerbühl, & J. Davis içinde, '*German Printers, Publishers and Booksellers in Nineteenth-century Britain*', in *Migration and Transfer from Germany to Britain, 1660–1914* (s. 107-118). Berlin: de Gruyter.
- Ryan, A. (2015). *Sonuncu Dragoman*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 22-28.
- Said, A. (1877). *Turkish Self-taught or the Dragoman for Travellers in the East, Being a New Practical and Easy Method of Learning the Turkish Language*. Londra: Franz Thimm European and Oriental Bookseller and Publisher.
(archive.org/details/turkishselftaught00abusrich/page/n9/mode/2up E.Tarihi: 30.09.2020)
- Schopenhauer, A. (2007). *Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine*. İstanbul: Say Yayınları.
- Şeref, İ. (2014). Tanzimat Döneminde Bir Aydın Olarak Ahmet Mithat Efendi ve Düşünce. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 279-288.
- TDK. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ubucini, J. H. (1977). *1855'de Türkiye*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Viguiet, M. P. (1789). *Éléments De La Langue Turque, Ou Tables Analytiques De La Langue Turque Usuelle, Avec Leurs Développement*. İstanbul: Imprimerie du Palais de France.
- Yalap, H. (2017). Klasik Türk Edebiyatı Işığında Edebiyat ve Kültür Tarihimizde Kahve ve Kahvehaneler. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1907-1930.
- Yılmazçelik, İ. (2019). *Osmanlı Döneminde Diyarbakır Üzerine Bazı Tespitler ve Diyarbakır Şer'îyye Sicilleri (Katalog ve Fihristleri)*. İstanbul: Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ EDITÖRLÜĞÜNE

Konu: Etik Beyan / İzin Belgesi (Tezden üretilen makale için)

Derginizin 2021 yılı 70. sayısında yayınlanmak üzere kabul edilen “19. YÜZYIL İNGİLTERE’SİNDE TÜRKÇENİN BİR GRAMER KİTABI: ABU SAİD VE “TURKISH SELF-TAUGHT” adlı çalışma Doç. Dr. Hakan YALAP’ın danışmanlığında Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Ana Bilim Dalında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir. (YÖK Tez No: 10295853)

Çalışmanın etik açıdan bir sorun teşkil etmediğini beyan ederek, rızamız ve bilgimiz dâhilinde ilgili sayıda yayınlanmasını arz ederiz.

19.01.2021

Doç . Dr. Hakan YALAP

Nevşehir Üniversitesi

Danışman/ 1. Yazar

Gamze KILIÇ

2. Yazar

Etik Beyan / İzin Belgesi